

KOVÁCS ZSUZSA

Szerepkeresés – szakirányú továbbképzések a szakmai megújulás folyamatában

A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara a 2010/2011 tanévben indította el a Beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő gyerekek együttnevelő pedagógusa szakirányú továbbképzését, amelynek célja olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik szakszerűen végezhetik a speciális bánásmódot igénylő gyerekek pedagógiai szűrését, prevencióját és differenciált fejlesztését. A tanulmány a képzésben elsőként megjelenő pedagógusokkal végzett kérdőíves felmérés eredményeit mutatja be. A kutatás célja volt feltárni, körvonalazni azon személyes, illetve intézményi elvárásokat, amelyek ösztönözték a pedagógusokat a képzésre való jelentkezésre. A felmérés eredményei támpontot jelenthetnek az újonnan indult szakirányú továbbképzés eredményességének növelésére, szerepének körvonalazásához a továbbképzések rendszerében.

Nem szorul különösebb indoklásra az a kijelentés, hogy napjaink pedagógusa változó szerepkörrel, újabb és gazdagabb kihívásokkal szembesül iskolai munkája során. Gyakorlati tapasztalatok azt jelzik, hogy egyre több olyan kisgyerekek kerül kapcsolatba a pedagógus, akik valamilyen beilleszkedési, magatartási vagy tanulási nehézségekkel küzdenek az iskolában, és amely jellemzők kihatással vannak nemcsak a gyerekek iskolai teljesítményére, de nehezebbé teszik a pedagógusok munkáját is. Ezek a tanulók szakszerű segítséget, speciális bánásmódot, egyénre szabott, differenciált tanulásszervezést igényelnek, amire a pedagógusok többsége még nincsen felkészülve. A mai iskolára egyre inkább ráterhelődnek a különböző szociális-társadalmi problémák, olyan igényeket, elvárásokat fogalmazva meg, amelyek átértékelik az iskola klasszikus feladatrendszerét, a nevelő-személyiségfejlesztő, oktató-ismeretátadó funkciók mellé sorolva a reduktív-korrektív, diagnosztika, terapeuta és családgondozó funkciókat is (Tamás, 2009). Nyilvánvaló, hogy e funkciók megoldása sokrétű tudást igényelne a pedagógusoktól, azonban ez irányú felkészítésük távolról sem megoldott, biztosított. Hogyan tudnak a pedagógusok megfelelni ezeknek az újabb elvárásoknak? Egy részük védekezésbe menekül, és felemeli a kezét: „ezeket a gyerekeket nem lehet már nevelni”; a másik részük pedig próbálja tudását folyamatosan frissíteni, felkészülve az újabb kihívásokra. Felismerik, hogy eltérő bánásmódot igényelnek ezek a gyerekek, ehhez pedig a pedagógusoknak szakszerű és korszerű tudásra lesz szükségük.

A legfrissebb kutatások esetleg nem meglepő, de lényeges megállapítása,

hogy az iskolai eredményességet meghatározó tényezők közül talán az egyik legfontosabb a pedagógus. A tanárok minősége, a képességekkel, felkészültséggel, végzettséggel mért működési színvonala meghatározó szerepet játszik a tanulói eredményességben (Kárpáti, 2008:193). Az OECD PISA programjában legjobb eredményt elérő iskolarendszerek teljesítményeit vizsgáló McKinsey-jelentés arra a következtetésre jutott, hogy az egyes iskolarendszerek eredményei azért sokkal jobbak, mert „*olyan mechanizmusokat hoztak létre, amelyek a következő három feltételt teljesítik: több tehetséges embert vonzanak a tanári pályára, jobb oktatóvá képzik őket, és biztosítják, hogy a rendszer a lehető legjobb színvonalú oktatást nyújtson minden egyes gyerek számára. (...) Az oktatási rendszer csak annyira jó, amennyire a tanárok, akik alkotják*” (Barber-Mourshed, 2007: 11). A tanároknak sokkal jobban meg kell ismerniük a tanulók személyiségfejlődésének sajátosságait, a tanulás folyamatait, a tanulói tudás minőségének, alkalmazhatóságának jellemzőit, és el kell sajátítaniuk azokat a módszereket, amelyek révén pontosabban meg tudják ítélni, hol tart a fejlődésben egy-egy tanítványuk (Kárpáti, 2008: 200). Erre felkészíteni a pedagógusokat egyértelműen tanárképzési és továbbképzési feladat.

A tanulmány a Kaposvári Egyetem frissen indult szakirányú továbbképzése kapcsán mutatja be a képzésbe jelentkező pedagógusok motivációját, igényeit, elvárásait, rávilágítva a pedagógusok szerepkeresésének sajátosságaira az iskola megváltozott funkciórendszerében, ugyanakkor a szakirányú továbbképzések sajátos szerepének jellemzőit is vizsgálat tárgyává teszi.

A vizsgálat eredményei

A kérdőíves felmérésre a 2010/2011-es tanév második félévének elején került sor; ekkor ugyanis a hallgatók már rendelkeztek a képzéssel kapcsolatos tapasztalatokkal, és visszajelzést tudtak nyújtani a képzés tartalmi, formai jellemzőivel, eredményességével kapcsolatban. A kérdőív nyílt kérdéseket tartalmazott, és a következő információkra kérdezett rá: szakmai tapasztalat, elvégzett továbbképzések és azok tapasztalatainak alkalmazása a gyakorlatban, a szakirányú továbbképzésre való jelentkezés személyes, illetve intézményi okai, a képzéssel kapcsolatos elvárások, az első félév során szerzett tapasztalatok, továbbá javaslatok a képzés eredményességének növelése érdekében. A kutatás megvalósításához további támpontot nyújtott az első félévben elkészített helyzetfeltáró házi dolgozat tartalma, amelyben a hallgatók meghatározott szempontok mentén elemezték saját iskolájuk befogadó gyakorlatát, válaszolva a dolgozat címét is adó kérdésre: „Milyen mértékben nevezhető adaptívnek az iskolám?”. Összegzőképpen a házi dolgozatok a bemutatott változatos iskolai befogadó gyakorlatok mellett rávilágítanak néhány olyan jelenségre, problémára, amely mindannyiukat jellemzi. Egyre nagyobb mértékben kerülnek sajátos nevelési igényű, illetve be-

illeszkedési, tanulási és magatartási nehézségekkel küzdő gyermekek az iskolába, de a pedagógusok többsége úgy érzi, hogy a helyzet kezelésére nincsen megfelelően felkészülve. Íme néhány vélemény a dolgozatokból: „Én is szembesülök megváltozott világunk hatásaival. Hiába a 30 éves tapasztalatom, vagy talán pont azért – mivel van összehasonlítási alapom – még jobban látom, tapasztalom, hogy némelyik módszer, ami régen bevált, működött, elég volt, manapság már nem vagy legalábbis kevésbé hatékony.” „Egyre nagyobb különbség mutatkozik az azonos korosztályba tartozó gyermekek között, akiket a hagyományos módszerekkel és munkaformákban nem lehet eredményesen oktatni, nevelni.” „Az eddig megszerzett tudás ugyan hasznomra vált, de nem elég ahhoz, hogy csak problémás gyerekekkel foglalkozzam.” Majdnem minden dolgozatban megfogalmazódik az a felismerés, hogy a tanítói alapképzettség már nem elegendő napjaink oktatási feladatainak a megvalósításában; szükség van a folyamatos megújulásra, a szakmai továbbképzésre. „Véleményem szerint manapság már minden óvónőnek, tanítónak és tanárnak az alapidiplomája mellett rendelkezni kellene egy fejlesztő pedagógusi, és/vagy gyógypedagógusi végzettséggel, hogy a mindennapokban – önmaga és a rábízott gyerekek számára is – megnyugtatóan és hatékonyan tudjon oktatni és nevelni. Még a »normál« gyerekek is differenciált oktatást igényelnek, mivel különböző képességgel rendelkeznek, eltérő ütemben fejlődnek, és más-más családi és kulturális környezetből érkeznek.”

További problémák forrása, hogy a kisebb vidéki iskolákban az egyre csökkenő gyereklétszám változó munkaköröket eredményez; a tanító adott esetben kiscsoportos fejlesztések megtartására is rákényszerül az óraszámok megtartása érdekében. A fejlesztő foglalkozások tartásához szükséges kompetenciák megléte ugyanakkor hiányzik a tanító alapvégzettségű pedagógusok szakmai tudásából, ezért számos továbbképzésen próbálják pótolni a hiányosságukat. A pedagógusok jelentős része felismeri, hogy a speciális bánásmódot igénylő gyerekek esetében a differenciált tanulásszervezés, a munkaformák változatos alkalmazása, a módszertani sokszínűség lehet eredményes, a megvalósítást azonban számos esetben gátolja a szűkös anyagi háttér, a hiányos eszközök, azon tanulási környezet hiánya, amely nélkül egyetlen szakmai innováció sem válhat a gyakorlat részévé. A részletes beszámolókból jól körvonalazható az a szerepkeresés, amelybe a pedagógusok kényszerültek az utóbbi években, felismerve azt, hogy az eredményes munkavégzéshez újabb szerepek megvalósítására is szükség van (diagnosztá, terapeuta, fejlesztő, családgyógyógyító). A bővülő szerepkörök ugyanakkor nemcsak szélesítik a megvalósítandó feladatok körét, de ezzel együtt leterhelik a pedagógusokat, akik méltán érzik úgy, hogy egyre nehezebben tudnak megfelelni az elvárásoknak, a szűkösebb anyagi körülmények pedig saját próbálkozásait is kilátástalanná teszik. Néhányan ugyanakkor ilyen körülmények után is vállalják a továbbképzést, az ezzel járó plusz feladatokat, az iskolán kívüli extra igénybevételt.

Az írásbeli kikérdezés mintáját a képzésbe jelentkező pedagógusok képezték: az első évfolyam, amelynek létszáma csupán 7 fő. A minta kis elemszáma miatt nincs módunk a pedagógus populáció sajátosságaira következtetni, így csak azon pedagógusok és a hozzájuk kapcsolódó intézmények jellemzőiről beszélhetünk, akik a továbbképzésre jelentkeztek. Tekintettel a kevés létszámú mintára a kérdőívet nyílt kérdésekből állítottuk össze, hiszen ily módon tartalmasabb válaszokat nyerhettünk, a válaszok feldolgozásánál pedig a minőségi elemzést használtuk.

A csoport végzettség és szakmai tapasztalat alapján a következőképpen oszlik meg:

- tanítói: 25-35 éve (4 fő), 12 év (1 fő), 2 év (1 fő)
- gyógypedagógusi: 2 év (1 fő)

Milyen személyes indokok, elvárások motiválhatnak egy 25-30 éve dolgozó pedagógust a továbbképzésre? A kérdőív a személyes motivációkra is rákérdezett: „Miért jelentkezett a BTM gyerekek együttnevelése az óvodában és az általános iskolában szakirányú továbbképzésre?”. A válaszok változatosnak mondhatóak: „Szeretnék a napi munkában valóban korszerűen felkészült és ezáltal kompetens lenni.” „Szerettem volna képezni magam, mert úgy éreztem, teljesen leépülök. Gyakorlati fogásokkal és szakirodalmi ajánlásokkal szeretnék gazdagodni.” „Régóta szeretném ismereteimet ezen a területen is bővíteni, hiszen egyre több azoknak a tanítványaimnak a száma, akik speciális segítségre szorulnak.” „Mindig szívemen viseltem a különböző nehézségekkel küzdő vagy tehetséges diákjaim sorsát, igyekeztem hatékonyan segíteni őket tanulmányaikban. Szeretném megismerni a sokasodó problémák hátterét, a segítség minél újabb, hatékonyabb, módszereit, eszközeit. Főleg a gyakorlati megvalósítás útjai, lehetőségei érdekelnek.” „Érzékeltem, hogy egyre nő az ilyen problémával küzdő gyermekek száma, szeretnék nekik segíteni a saját tantárgyamban és az iskolai létükben egyaránt.” Az idézett válaszok alapján világossá válik, hogy a nehezen kezelhető/nevelhető gyerekekkel való eredményesebb bánásmód, illetve a szakmai megújulás egységes motívumként jelentkezik a továbbképzésen való részvétel mögött.

Úgy véltük, hogy színesebb képet kapunk a továbbképzésre való jelentkezés hátterében meghúzódó egyéb indokokról, ha nemcsak a személyes motívumokra kérdezzük rá, hanem megkérjük őket, hogy sorolják fel azokat a tényezőket is, amelyek befolyásolhatták őket a döntésben. A válaszok alapján a következő tényezőket összesítettük:

- megváltozott társadalmi háttér és ennek következményei;
- az új igényeknek, elvárásoknak való megfelelés;
- igény a szakszerű, korszerű, hatékony munkavégzésre,
- egyéni bánásmódot, speciális megsegítést igénylő gyerekek szakszerű oktatása, nevelése;

- megerősítés az eddig végzett oktatói munka hatékony és megfelelő voltáról;
- szakmai megújulás;
- szülők korrekt és pontos tájékoztatása;
- pályázati feltételeknek való megfelelés;
- munkahely megtartása.

Lényeges információ, hogy 6 hallgatót a munkahelye a TÁMOP 3.1.5. pályázatokon nyert pénzzel támogat, jelezve ugyanakkor, hogy bár a szakmai megújulás, az újabb kihívásoknak való eredményes megfelelés elsődleges szempont a jelentkezéskor, az iskola anyagi támogatása nélkül talán nem vállalták volna fel a kétéves képzéssel együtt járó anyagi és szellemi igénybevételt. „Főállású gyógypedagógus alkalmazását nem remélhetjük. Eddig a fejlesztő órákat leginkább azok a kollégák tartották, akiknek hiányzott az órájuk. A probléma megoldására akkor nyílt lehetőség, amikor iskolánk pályázaton három fő képzésére kapott lehetőséget. Az iskolavezetés úgy döntött, hogy egy alsós és egy felsős kolléga végezze el a BTM szakot”. A válaszok alapján tehát az is nyilvánvaló, hogy nem elhanyagolható szempont az iskola által nyújtott anyagi támogatás. Egy következő kérdésre adott válaszok alapján pedig közvetetten is körvonalazhatjuk a pedagógus mögött álló intézmény elvárásait, céljait a továbbképzéssel kapcsolatosan. (Támogatja-e az Ön iskolája/intézménye az Ön továbbképzését? Ha igen, milyen célból és milyen formában?) „Az iskolaközpontban, ahová iskolánk is tartozik, fokozottan jelen vannak már a mindannyiunk által egyre több gyermeknél tapasztalható problémák; magatartási zavar, tanulási és beilleszkedési nehézségek stb. Mivel a probléma akkut, ezért esett a választásuk rám, illetve ennek a képzésnek a támogatására. Fontosnak, a gyakorlatban jól hasznosíthatónak találták ők is ezt a témát, képzést.” „A TÁMOP 3.1.5 pályázat nyerteseként az iskola finanszírozza a tandíjamat, az utazási és szállásköltségemet, valamint 50 % -os munkaidő-kedvezményben is részesülök. Reményeim szerint fejlesztő munkát is tudok végezni az iskolában, és a napi munkámban hasznosíthatom a megszerzett tudást.” „Tanulóink 1/3-a BTM-es gyermek, a gyógypedagógusunk csak az SNI tanulókkal foglalkozik, így szükség van legalább egy fejlesztő pedagógusra.” „Szüksége van ilyen végzettségű szakemberre. Kifizeti a tandíjat, órakedvezményt ad, biztosítja a konzultációkon való részvételt.” A pedagógusok által említett intézmények, iskolák tehát nemcsak felismerték azokat a nehézségeket, illetve kihívásokat, amelyek a speciális bánásmódot igénylő gyerekek oktatásával, nevelésével járnak együtt, de konkrét megoldásokat is keresnek, például a pedagógusok továbbképzésén keresztül, amelyet törekednek egyéb anyagi források híján pályázati pénzekből finanszírozni. Úgy tűnik, hogy ezeknek a pedagógusoknak az esetében a személyes motivációk szerencsésen találkoztak az intézmény elvárásaival, céljaival.

Az újabb szakmai kihívásoknak való megfelelés vágyát, illetve a szakmai megújulás iránti igényt jelzi az a lista is, amelyet az eddig elvégzett és általuk felsorolt továbbképzésekből állítottunk össze: drámapedagógia, Gordon-tréning, közoktatás vezető - szakvizsgával együtt, mérés-értékelés, pályaeorientációs konzulens képzés, gyógypedagógiai asszisztens, kompetencia alapú oktatásra való felkészítés, Sindelar–Zsoldos program, „Az olvasás- írás-, helyesírászavarok megelőzése és felzárkóztató korrekciója 6–12 éves gyerekeknél”, kooperatív technikák, tantervkészítés, konfliktuskezelő tréning, LCD informatika, drogprevenció, napközi otthonos vezető, pályázatírói képzés. A leírások között több pedagógus esetében is megjelent ugyanaz a képzés (a kooperatív technikák, kompetencia alapú képzésre való felkészítés), átlagosan pedig 4–5 képzést neveztek meg; egy pedagógus jelezte, hogy nem vett részt továbbképzéseken (2 éve van a pályán), illetve egy másik pedagógus esetében 10 képzést olvashattunk, ugyanakkor megemlítette, hogy csupán a jelentősebbeket sorolta fel. Az elvégzett képzések, tréningek pontosan körvonalazzák az elmúlt években a közoktatásban megjelenő változásokat, a kialakuló képzési igényeket és az erre reagáló továbbképzési kínálatot. A partneri viszonyra épülő oktatás megvalósításában a Gordon-tréningek segíthetnek, míg a helyi tantervek kidolgozásában a tantervkészítő továbbképzések nyújthattak segítséget. A sajátos nevelési igényű tanulók, a különböző tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek szakszerű támogatásában a különböző speciális képzettséget nyújtó programok, napjaink kooperatív illetve kompetencia alapú oktatásának térhódításában pedig az erre felkészítő tréningek biztosítanak kellő támogatást.

Bánfalvy szavaival élve ma az integrációs cunami korát éljük, (*Bánfalvy*, 2009:11), mivel évről évre csökken az általános iskolás gyerekek száma, ezért a normál iskolák úgy próbálnak védekezni az iskolabezárások ellen, hogy nyitottá válnak a korábban nem fogadott sajátos nevelési igényű tanulók irányában. A központilag is erőteljesen támogatott integrációs hullám azonban váratlanul érte az iskolák közösségét, újabb feladatok elé állítva a pedagógusokat is. Ezeket a jelenségeket véljük felfedezni a korábban bemutatott pedagógusi vélemények mögött is, ugyanakkor a továbbképzések irányultsága és tartalma is a speciális bánásmódot igénylő gyerekek szakszerű támogatása felé rendeződött át.

A válaszok alapján tehát elmondható, hogy elhivatott, az iskola és a pedagógus megváltozott helyzetét pontosan érzékelő, a megoldásokat intenzíven kereső tanítók képezik a képzés első évfolyamát, akik pontosan körvonalazott, határozott elképzelésekkel, elvárásokkal érkeztek a képzésre. A pontos és határozott elképzeléseket jól tükrözik azok a válaszok is, amelyek az egyetem szakirányú továbbképzéssel kapcsolatos kérdéseire érkeztek. Ebben a témakörben arra voltunk kíváncsiak, hogy miért az egyetem képzését választották, honnan szereztek infor-

mációkat a képzésről, milyen elvárásaik vannak a képzéssel kapcsolatosan, milyen tapasztalatokat szereztek az első félévben, és ennek függvényében milyen javaslatokat fogalmaznának meg annak érdekében, hogy a képzést eredményességét növeljük.

A tanítók többsége Kaposváron szerezte a tanítói diplomáját, így az érzelmi kötődés is szerepet játszhatott abban, hogy az egyetem képzési kínálatából választottak. A többiek úgy vélték, hogy a továbbképzésről való informálódás alapján a „szükséglet és a lehetőség” találkozott, tehát pontosan e képzés által nyújtott képzettségre lesz szükségük. Mindannyian az egyetem honlapjáról szereztek tudomást erről a szakirányú továbbképzésről, miközben a felsőoktatási intézmények képzési lehetőségeiről tájékozódtak.

A szakirányú továbbképzésekkel kapcsolatos elvárások nagymértékben megegyeztek az egyes válaszokban; a legtöbben a gyakorlatban is alkalmazható technikák, módszerek elsajátítását nevezték meg. Hasonló módon majdnem minden pedagógus megemlítette a korszerű, új tudományos ismeretekkel való ismerkedést, egy hallgató pedig az egymástól való tanulást, a kollégákkal való tapasztalatcserét várta a továbbképzéstől. Nagyon tartalmas és használható visszajelzéseket kaptunk az első félév képzési gyakorlatával kapcsolatban: „Jó tapasztalat, hogy az előadók többsége figyelembe veszi gyakorlatra való orientálásunkat. Rugalmasak, emberségesek, figyelembe veszik, hogy munka mellett vállaltuk ezt a képzést.” „A leghasznosabb számomra a hospitálás volt kaposvári II. Rákóczi Ferenc Tagiskolában.” „Sok jó, gyakorlati, alkalmazható segédanyag; megerősítés eddig csak sejtett irányokról; jó néhány „iránytű”. „Nem mindig vették figyelembe a képzés során az előzetes ismereteinket, hiszen már rendelkezünk pedagógiai diplomával.” „Néha úgy érzem túl sok és mély az elmélet, már vártam a hospitálásokat.” „Kicsit soknak érzem a pszichológia köré csoportosítható tantárgyak számát és elméleti mélységét.” A képzésbe érkező pedagógusokat főleg a tanult ismeretek gyakorlati hasznossága érdekli a leginkább, hiszen a konkrét feladatok megoldásában a könnyen adaptálható, alkalmazható ismeretek lehetnek a legnagyobb hasznukra.

A képzés szakmai minőségének javítására megfogalmazott javaslatok is jellemzően a gyakorlati tapasztalatok bővítését, az ún. „hasznosítható” tudás képzésbe való beépítését emelték ki. „A kötelező és ajánlott szakirodalmak még jobban közelítsenek a mai problémák megoldásához, több legyen a konkrét oktatási eszközök, módszerek ajánlása, sőt bemutatása”. „Nagyon jó irány, hogy olyan intézményt látogatunk, ahol eredményesen és rutinosan alkalmazzák a legújabb módszereket és munkaformákat.” „Szakértői vélemények értelmezése, év végi értékelések írása.” „A BTM problémára koncentráltan állítsák össze az oktatók az elméleti tananyagot. Az elméleti és gyakorlati ismeretek egyensúlyának megteremtése fontos. Sok új /és régi/ jó módszert ismertessenek meg a hallgatókkal!”

A szakirányú továbbképzések helye és szerepe a szakmai megújulás folyamatában

A közoktatás területén az elmúlt években bekövetkezett rendkívül gyors változások olyan követelmények elé állították a nevelési-oktatási intézményeket, amelyek csak magasan kvalifikált pedagógusokkal valósíthatók meg. A korábban nem ismert vagy nem igényelt kompetenciák megszerzéséhez egyre több tovább- és átképzésen lehetett részt venni, a növekvő igényekre pedig a továbbképzések sokkal rugalmasabban tudtak reagálni, mint a hagyományok által jobban kötött és hosszú képzési idejű pedagógusképzés (Vargáné, 2004: 107). A szakirányú továbbképzések funkcióját egyre inkább az oktatás újításaira, modernizációjára való felkészítés kontextusában lehet értelmezni, hiszen a korszerű szakmai továbbképzés lehetővé teszi az új tantervi anyagok oktatására való szakszerű felkészítést, megalapozhatja az újabb pedagógusi szerepekkel való azonosulást. A változatos pedagógusi kompetenciák kialakításának folyamatában egyre nagyobb szerepet kapnak a továbbképzések, ahol szakirányú képzettséggel, a már meglévő gyakorlati és elméleti tudásra építve tudnak speciális képzettséget szerezni a pedagógusok.

A Kaposvári Egyetem által kidolgozott és a 2010/2011 tanévben elindított, akkreditált, a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő (BTM) gyermekek együttnevelése az óvodában és az általános iskolában nevet viselő szakirányú továbbképzési szak célja olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik pszichológiai és pedagógiai ismereteik birtokában szakszerűen végezhetik a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő (BTM) gyermekek pedagógiai szűrését, prevencióját és korrekcióját csoportos és egyéni formában. Az együttnevelő pedagógus speciális elméleti és módszertani ismeretei révén elősegíti a készségek, képességek fejlesztését a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségekkel (BTM) küzdő óvodás és iskolás gyermekeknél, emellett részt vesz a tehetséges gyermekek felismerésében és a tehetséggondozásban. A képzés során a hallgatók megismerik a személyiség- és az értelmi fejlődés életkori és egyéni sajátosságait, a fejlődés-fejlesztés főbb elméleti koncepcióit, elsajátítják a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségek pedagógiai és pszichológiai diagnosztikáját, valamint lehetőségük nyílik feldolgozni a fejlesztés elméleti és gyakorlati kérdésköreit, változatos formáit és módszereit.

A továbbképzés tartalmát meghatározó alapvető ismeretkörök:

- alapozó ismeretek: a fejlődés-fejlesztés biológiai, pszichológiai, pedagógiai alapjai; a szocializáció folyamata és mechanizmusa; a személyiségfejlődés egyéni és életkori sajátosságai, a személyiségfejlesztés feladatai; a tanulási képességet meghatározó pszichikus funkciók fejlődése, a tanulást befolyásoló kognitív és affektív tényezők, adaptivitás és differenciálás a pedagógiai gyakorlatban;

- speciális ismeretek: nevelépszichológia, szociálpszichológia, az óvodás-korú gyermekek együttnevelésének, differenciált fejlesztésének elméleti kérdései; az iskoláskorú gyermekek együttnevelésének, differenciált fejlesztésének elméleti kérdései; játékpedagógia, drámapedagógia, a tanulási nehézségek tünetei és háttere; speciális pedagógiai helyzetek elemzése és kezelésének módszerei; komplex szűrések az együttnevelésben: a szűrőeljárások menete, etikája, kompetenciája, az eredmények értékelése; a fejlesztés fő területei, módszertani alapjai; a tehetség felismerése, tehetséggondozás;
- szakmai gyakorlat: egyéni gyakorlatok (a Kaposvári Egyetem partnerintézményeiben); esetmegbeszélő csoportmunka; kommunikációs gyakorlatok; konfliktuskezelési tréning; a szociális érettség, értelmi fejlettség és tanulási képességek mérésére, szűrésére szolgáló eljárások elemzése; a mozgás, a játék és a zene szerepe a fejlesztésben és az együttnevelésben.

A szakirányú továbbképzés szerkezete: a képzési idő 4 félév, a szakképzettséghez összegyűjtendő kreditek száma: 120. A kontakt és irányított önálló munka óraszám: 550, amelyből alapozó ismeretek: 175 óra, speciális ismeretek és a hozzá kapcsolódó szabadon választható tárgyak: 225 óra, szakmai gyakorlat: 150 óra.

A bemutatott felmérés eredményei is azt sejtetik, hogy a differenciált fejlesztő tevékenységre való felkészítés fontos társadalmi szükségleteket elégíthet ki, a Kaposvári Egyetem nagy múltú (volt Csokonai Mihály) Pedagógiai Kara a tanító- és óvóképzésben szerzett tapasztalatokkal biztosítani tudja azt a szakmai, személyi és infrastrukturális hátteret, amely támogatni tudja az ilyen képzési profil eredményes beépítését az egyetem képzési kínálatába.

Összegzés

A kérdőíves felmérés, a kis létszámú minta ellenére világosan jelzi, hogy a differenciált fejlesztést támogató, speciális tudást nyújtó szakirányú továbbképzésben azok a pedagógusok vesznek részt, akik eleve nyitottak a megújulásra, készek áldozatokat hozni az újabb kihívásoknak való eredményes megfelelés érdekében. Sajátos szemléletmóddal közelítenek az iskolában megjelenő nehezen nevelhető, kezelhető gyerekekhez; nem problémaként érzékelik őket, hanem egyéni bánásmódban, differenciált fejlesztésben gondolkodnak. Jellemző módon ezek a pedagógusok már eddigi gyakorlatukban is megvalósították a differenciálás különböző formáit és szintjeit, a továbbképzéstől ennek eredményeképpen megerősítést, a meglévő tudás kiegészítését, strukturálódását várják. A képzésbe érkező leendő hallgatók pontosan körvonalazott elképzelésekkel, határozott elvárásokkal ren-

delkeznek, amelyek legfontosabb aspektusa a gyakorlati, hasznosítható tudásra való igény. Ezek a hallgatók már a képzésbe belépve sokrétű tudással rendelkeznek, amelynek következtében az elméleti jellegű képzést elutasítják, és a gyakorlatra való orientálódást preferálják. A megfogalmazott elvárások eredménye képpen, illetve a nagy tapasztalattal rendelkező pedagógusok továbbképzésének eredményes megvalósításához több szempontot is mérlegelni kell. A korszerű, illetve újabb szakmai ismeretek beépítése a pedagógusok tudásrendszerébe nem egyszerű feladat, figyelembe kell vennünk a már kialakult tudás integrált jellegét, amely a szakmai tapasztalat eredményeképpen pontosan körülhatárolt sémákat tartalmaz, amelyek változtatása, átrendezése a továbbképzés módszertani megújításával érhető el. Figyelembe véve a kompetencia alapú, a konstruktív tanulás-elméletre alapozó pedagógusképzés elveit, olyan technikák, módszerek beépítését kell megoldanunk, amelyek az aktív feldolgozást, a problémacentrikus megvitátást helyezik előtérbe az előadásokkal szemben. Nem elhanyagolható szempont ugyanakkor, hogy a gyakorlati tudás bővítésére csupán a hosszabb távú szakirányú továbbképzéseknek van lehetőségük, az egyetem által kínált továbbképzés az elméleti és speciális alapozó elméleti ismeretek mellett több mint 150 órában kínál lehetőséget az újonnan szerzett információk gyakorlatban való alkalmazására, a speciális technikákkal és módszerekkel való ismerkedésre.

A szakmai sikerességet jelentős mértékben meghatározza az iskola pedagógusközössége, a kollégák szemléletmódja. A hallgatók sok esetben kilátástalannak tartják saját próbálkozásaikat, hiszen saját munkatársaik többsége elzárkózik a problémák konstruktív megoldása elől, nem partner a módszertani újítások kipróbálásában, megvalósításában. A képzés során tehát nagyon fontos szemponttá válik a hallgatók folyamatos megerősítése, saját innovatív törekvéseik megvalósításában pedig a szakmai mentorálás biztosítása, annak érdekében, hogy a képzés során nyújtott speciális ismeretanyag a pedagógusok tudásának integrált elemévé váljon.

Az oktató-nevelő intézményekben egyre nagyobb számban megjelenő speciális bánásmódot igénylő, az átlagtól eltérő gyerekek nevelésére, oktatására lassan kialakul egy szociális háló az iskolán belül és kívül. A problémák sokrétűsége egyre speciálisabb ismeretanyagot igényel, amelyet csak speciális képzéseken lehet megszerezni, létrehozva olyan újabb és újabb szakmákat és képzéseket, melyek szigorú munkamegosztást eredményeznek a szakemberek között. A speciális ellátó szakemberek jelenléte azzal a veszéllyel jár, hogy az oktatási intézmény „megoldottnak” tekinti nevelési feladatát. Kialakul egy erőteljes elkülönülés a „normális”, tanár által oktatható, és a „más”, speciális szakellátást igénylő gyerekek között. Sok kutató figyelmeztet bennünket a „terápiák társadalmának” veszélyére, amelyben az intézmény szakemberekkel veszi körül magát a „speciális” nevelési és gondozási feladatok ellátására (M. Tamás, 2009). Ebben a folyamatban

a speciális szakképzettséggel felvértezett pedagógus, aki egy személyben, megfelelő elméleti és gyakorlati tudással, szakszerűen látja el a differenciált fejlesztésre szoruló gyerekeket az iskolán és osztályon belül, megoldást jelenthet a specializálódás korábban jelzett problémájára is.

Milyen szerepet körvonalaznak a felmérés tanulságai a Beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő (BTM) gyermekek együttnevelése az óvodában és az általános iskolában szakirányú továbbképzés számára? Úgy tűnik, hogy fontos igények kielégítésére válaszolt az egyetem a képzés elindításával, speciális feladatok teljesítésére, a speciális bánásmódot igénylő gyerekek szakszerű oktatására-fejlesztésére készítve fel a képzésre jelentkező pedagógusokat. A korszerű és az elvárásoknak megfelelő tartalom ugyanakkor nem elegendő; a módszertani megvalósítás is legalább ennyire fontos eleme a hatékony továbbképzésnek, szem előtt tartva, hogy a képző- (és továbbképző) helyek minőségének mércéje lehet, hogy mennyire képesek a végzettek megfelelni egy-egy alapvető oktatási vagy nevelési feladatnak (Kárpáti, 2008:199).

IRODALOM:

- Bánfalvy Csaba (2009): A fogyatékos emberek iskolai integrációjáról. *Esély* 2. 3-16.
- Barber, M. - Mourshed, M. (2007): *Mi áll a világ legsikeresebb iskolai rendszerei teljesítményének hátterében?* McKinsey & Company, Budapest.
- Fináncz Judit - Merczel Sándorné – Windné Balogh Zsuzsanna (2009): Beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő (BTM) gyermekek együttnevelése az óvodában és az általános iskolában. Akkreditációs tervezet.
- Kárpáti Andrea (2008): Tanárképzés, továbbképzés. In: Fazekas Károly, Köllő János, Varga Júlia (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért* 2008. ECOSTAT, Budapest. 193-215.
- M. Tamás Márta (2009): A diagnosztika és terápia szakmai szervezeti lehetőségei Magyarországon. In: M. Tamás Mária (szerk.): *Fejlesztőpedagógia*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Pinczésné Palásthy Ildikó (2008): Felkészítés a differenciált fejlesztő tevékenységre a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán. In: Kiss Endre-Buda András (szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és eredményesség akadályai*. Az V. Kiss Árpád emlékkonferencia előadásai. Debrecen.
- Vargáné Fónagy Erzsébet (2004): A pedagógusdiploma megújítása. Szakirányú továbbképzések az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karán. In: Bollókné Panyik Ilona (szerk.): *Gyermek – nevelés – pedagógusképzés*. Trezor Kiadó, Budapest. 107-123.